

“UNIVERZALNI MODEL
DRUŠTVENOG ŽIVOTA”

Šejh Jusuf el-Kardawi, Tuzlansko muftijstvo, 1999.
DTP: El-Kalem, prevodilac Besim Čanić

univerzalno i partikularno u ISLAMU

Uvaženi alim šejh dr. Jusuf el-Kardawi predstavlja istaknutog borca za princip idžtihada (princip kretanja u islamu). On se pridružuje naporu ranijih učenjaka kao što su M.Ikbal, R.Rida i drugi da se u svakom vremenu iznalaze načini za rješavanje problema u vremenu u kojem živimo sa kormilom univerzalne poruke koju baštinimo iz naše vjere.

Odvojiti bitno od nebitnog, osloboditi se slijepog oponašanja (taklida), razumjeti ulogu nauke u modernom svijetu, suprotstaviti se sveopćoj materijalizaciji, odgovoriti na pitanje cilja i smisla života u sudaru sa post-modernističkom umjetnošću i filozofijom, sve su to izazovi.

Šerijat jeste prisustvo Božije volje u životu. Njegova suština ogleda se u tome da se sve relacije u čovjekovom životu u tom kontekstu određuju odnosom prema Bogu. Da bismo bili u stanju da na taj način rješavamo probleme, moramo se vratiti na stvaralački dinamizam

koji je odlikovao prva stoljeća islama. Kada je Poslanik kao svog glasnika ashaba Muaza slao u Jemen pitao ga je: “Kako ćeš tamo rješavati probleme?” “U skladu sa onim što ima u Kur’anu”- odgovorio je Muaz. “Ako tamo ne nađeš” “Slijedit ću šta o tome kaže sunnet.” “Ako ni tamo ne nađeš odgovor?”. “Oslonit ću se na svoje prosuđivanje (razum).”

Božiji Poslanik, Muhammed, a.s., odobrio je ovaj način razmišljanja. Tromost i formalizam kasnijih stoljeća bio je rezultat nesposobnosti da se misli kreativno. Intelektualna tromost je često skupo stajala muslimanske narode koji su zbog toga tonuli u dekadenciju i intelektualnu zavisnost od pravaca mišljenja koji su duboko ispod vrijednosnog nivoa islama. Prema El-Kardawiju vrata idžtihada ne mogu biti zatvorena nakon što ih je otvorio Božiji Poslanik. Sagledavanje historijskih događaja poučilo nas je da su snaga, napredak i stabilnost

društva direktno povezani sa ispravnim razumijevanjem i adekvatnom primjenom islama u životu, a poraz, propadanje, nejedinstvo, dekadencija upravo su srazmjerni udaljenosti od islamskog učenja i njegove žive primjene. U Trilogiji njegovih objavljenih knjiga bavi se problemima društvenog života muslimana danas; dr. Kardawi polemizira sa pristalicama modernih strujanja i njihovih utjecaja na islam. U jednoj od knjiga iz Trilogije koja je prevedena kao “Univerzalni model društvenog života” ovaj uvaženi alim odgovara na optužbe koje su sadržane u 7 tačaka:

1. U vremenu apsolutne dominacije nauke, vrijeme vjere je prošlo. Napredovanje Zapada vezano je za odbacivanje vjere, i prihvatanje nauke.

2. Prigovor na statičnost koja je prisutna: kako to da stojimo, a svijet se kreće?

3. Zadovoljstvo konzervativizmom, a protiv razvoja.

4. Kakav je poziv rješenju čiji je cilj uspostavljanje vjerske države?

5. Kako pri kraju XX stoljeća razumjeti šerijatska rješenja, naročito u području kazni?

6. Kako prihvatiti rješenje bez jasno preciziranog plana i efikasnog lijeka za svakodnevne probleme?

7. Kako muslimani misle riješiti pitanje zajedničkog života sa nemuslimanima? Da li je nametanje njihovih rješenja prisilno?

Vjera u vremenu dominacije nauke

Živimo u svijetu u kojem dominira naučni pogled na svijet. Eksplozija nauke, posebno napredak u matematici, fizici i mehanici koji je bio pretpostavka velikim tehničkim izu-

mima i ogromnim civilizacijskim korakom naprijed, učinila je da se metafizička pitanja učine izlišnim. Vješto se stvara privid o tome da je nauka u stanju da riješi sve čovjekove dileme. Na toj vrsti zablude i modernisti i oni kojima nije do vjere, jer im je nova vjera materijalni progres, koji je rezultat razvoja civilizacije postavljaju u osnovi lažnu dilemu. Prihvatiti logiku nauke, a odbaciti logiku vjere? Uvjerenje je da je vjera suprotstavljena nauci što nije ispravno.

Islam je, tvrdi dr. Kardawi, od samog početka pozivao na razmišljanje. Uzdigao je nauku i naučnike, dao prednost učenosti nad pobožnošću. Traženje nauke učinio je strogom obavezom muslimana. "Glagol (akale) (imati pameti, razmišljati u smislu vezati misli jednu za drugom, mudro shvatiti racionalni dokaz) u Kur'anu se upotrebljava oko 50 puta."¹

Induktivna metoda i eksperimentisanje su proizvod islamske kulture. Španija je bila samo put preko koga se novi pristup istraživanju prenio u Evropu. Do tada cjelokupni način mišljenja temeljio se na aristotelijanskoj deduktivnoj logici. Rodžer Bekon je u tom smislu bio samo prenosilac, a ne utemeljitelj naučnog duha kojim se danas Zapadna Evropa ponosi. Prezentirajući činjenično ovakvo stanje stvari dr. Kardawi smjelo ističe: "Okupiranost korisnom naukom vjerskom ili svjetovnom jest ibadet i džihad na Allahovom dž.š., putu."²

U okviru islamske kulture, dok je ona zaista bila u punom sjaju, nije postojao sukob vjere i nauke. Taj problem bio je prisutan u Evropi između dogmatskog crkvenog mišljenja, koje se predstavljao kao nauka, i zahtjeva za slobodnim istraživanjem.

Sjetimo se samo sudbine Đordana Bruna.

Profesor Kardawi općenito postavlja tezu koju argumentovano dokazuje da je suprotstavljanje vjere i razuma lažna dilema. Veza između vjere i nauke doista je veoma prisutna, a i ona se ne ogleđa u istovjetnosti ciljeva. Nauka istražuje ono što je stvoreno, uočava relacije, traži i dokazuje zakonitosti. Vjera traži prvo ishodište, cilj i smisao postojanja. Po prirodi svoje metode naučna rješenja su uvijek parcijalna i odnose se na objašnjavanje uzročno-posljedičnih odnosa, dok je vjera okupirana općim pitanjima i suštinskim rješenjima. U vremenu procvata islamskih znanosti sasvim je prirodno bilo da je u okviru iste ličnosti, islamski učenjak bio istovremeno naučnik empirista, pravnik i sufija. Historija islama, doista je puna tih primjera. Besmislena je tvrdnja da će napretkom nauke iščeznuti potreba za vjerom. Profesor Kardawi se slaže sa dr. Maksom Nordohom, koji o vjerskom osjećaju kaže: "Vjera će ostati dok postoji čovječanstvo, razvijat će se kako se ono bude razvijalo i uvijek će odgovarati obrazovnom stepenu koji dostigne zajednica."³

Potreba za vjerom proistječe iz same prirode čovjeka, koji iskonski nije samo biološko biće, već i stvorenje sa eminentno duhovnim potrebama koje su dio njegove ljudskosti. Stoga čovjek koji je i razum i svijest i duh, ostaje prazan i nemiran sve dok ne nađe vjeru u Allaha, dž.š. Ta situacija je potpuno ista i u šatoru pustinje u Sahari i u atomskom centru u Dalasu. Povratak Vječnoj kući, jeste ono što daje duhovnu snagu i psihičko zdravlje. Nauka u ma kakvom obliku ne može biti zamjena za vjeru. "Znanost je

الْعَمَلَاءُ
فِي رِيَابِ الْأَزْهَرِ

čovjeku dala krila ptice, pa leti po Kosmosu, dala mu je škrge ribe pa roni u dubine, ali mu nije dala ljudsko srce. Kada čovjek živi bez srca, naučna sredstva se u njegovim rukama pretvore u kandže i očnjake koji ubijaju i plaše, i u plamenu ruši i pali."⁴

Što se tiče savremenih ideologija koje pretenduju da zamijene vjeru unaprijed su osuđene na propast, jer je njihov utjecaj historijski determiniran i obojen čisto ljudskim nedostacima, dok su vjerski postulati univerzalni. Ideologije se takmiče sa vjerama u nastojanju da pridobiju mase, ali slabost ideologija je što nikada ne mogu postići duhovno uvjerenje kod svojih sljedbenika, na način na koji to čini vjera. Primjer sa marksističkom ideologijom upravo je reprezentativan da pokaže kako se jedan sistem mišljenja od bučno izvikivane teze da je vjera opijum za

narod završio u vlastitoj religiji koja ima svoje idole i svoj opijum.

Idžtihad kao princip kretanja

Prigovor vezan za statičnost koja je karakteristika vjere dok svijet nezadrživo ide naprijed otvara jedan drugi nivo pitanja o promjenljivom i nepromjenljivom u vjerskim propisima. O problematici odnosa relativnog i univerzalnog raspravljalo se još u staroj Grčkoj. Sokrat je svojim protivnicima sofistima koji su sve željeli relativizirati dokazivao kako je prihvatanje univerzalnih vrijednosti usko vezano sa opstankom ljudskog roda. Moralni principi ne mogu podlijegati promjeni u vremenu, razlikovati se od mjesta do mjesta. Ubistvo je svagdje i svuda ubistvo. Prihvatanje univerzalnih odredaba morala pitanje je opstanka dostojanstva samog čovječanstva. Stoga, kada islam insistira na univerzalnosti šerijata to ne znači da je on krut i izvan toka života, nego samo da iznova i uvijek afirmiše "kategoričke propise" koji trebaju očuvati ummet, njegovo idejno i moralno jedinstvo.

Tako, naglašava prof. Kardawi, u islamskom pravu postoji područje koje je nepromjenjivo, ali postoji i otvoreno područje idžtihada. Kako god fikhu pripada područje univerzalnog pripada mu i područje promjenljivog i mogućnost kreativnog shodno potrebi vremena. Kao veoma ilustrativan primjer za to navodi se da Omer, r.a., nije dijelio zemlju u Iraku na način kako je to Poslanik uradio na Hajberu. Omer, r.a., ostavio je zemlju vlasnicima i propisao im dažbinu. Poslanik, a.s., rukovodio se općim interesima u svom vre-

menu, a Omer, r.a., prilagođavao se svom vremenu.

Također se naglašava da Šerijat dopušta da se iz modernih pravaca politike, ekonomije, filozofije, uzme ono što je dobrobit za ummet i njihovu vjeru, dok je statičnost moralnih vrijednosti ono od čega se ne može odustati.

"Ove istine se ne mijenjaju, svejedno jahali ljudi na devama ili se vozili avionima, raketama, satelitima. Stanovali u kolibama ili neboderima..."⁵

Vrijednosti morala su uvijek vrijednost, poroci ostaju poroci - mijenja se samo dekor. Ideja progresa je također podložna diskusiji. Šta je zapravo i sa čijeg aspekta stvarni progres? Odrednica muslimana je da je vjera ta koja treba određivati smjernice u životu, a ne da tekući događaji i stihija preokreću vjeru po svome. Stoga, ono što je danas u modernoj zajednici progresivno sa stanovišta univerzalnog islamskog morala je krajnje dekadentno.

Tradicija u islamskoj kulturi nije zapreka

Što se tiče optužbe islama za konzervativizam mora se razgraničiti šta se doista pod tim podrazumijeva. Ako prigovor polazi od iskustva koje nam govori da na Zapadu društvo nije napredovalo dok se nije oslobodilo srednjovjekovne tradicije i dominacije Crkve, situacija u tradicionalnoj islamskoj kulturi je sasvim oprečna. Oni koji daju ovakav prigovor islamu koji se drži svojih principa, ne poznaju suštinu islamske tradicije. U islamu je ističe dr. Kardawi tradicija svjetionik koji vodi i osvjetljava. Nema ništa u toj tradiciji čega bi se trebali stidjeti ona je stabilna u svojim temeljima, a elastična u metodama i sredstvima.

Tradicija se naravno dograđuje. Potreba da se odgovori zahtjevima modernog vremena stalno je prisutna. Pravi je pristup da se objedini originalnost i savremenost sa temeljima Vječne Božanske poruke.

Prenaglašeno uvažavanje modernizma, a bježanje od klasičnog jeste utjecaj rada kolonizatora, koji žele nametnuti zapadni model mišljenja islamskom ummetu. Ako se pod modernizmom misli na vesternizaciju onda to rezolutno odbijamo. Naš život ne treba biti kopija savremenog zapadnog društva. Ako se pak pod modernizmom misli na pozitivno korištenje nauke, primjenu tehnologije, bolju organizaciju života, onda je ona sastavni dio islamskog pogleda na svijet. Tu nema nikakve protivurječnosti, stav je dr. Kardawija.

Međutim, za islam je najpreči zadatak izgradnja čovjeka. Izgraditi čovjeka sa ispravnim uvjerenjem o smislu njegovog postojanja na zemlji i omogućiti mu da u odnosu na te fundamente gradi odnos prema ovom svijetu. "Zuhd ne znači ostavljanje ovog svijeta nevjernicima i bezbožnicima, već je to sposobnost da dunjaluk sakupiš u svoju ruku i da se ne dopusti da zavлада srcem. Drugim riječima - da se posjeduje, a da se ne bude posjedovano, da se ne uzme dunjaluk božanstvom i ne postane njegov rob."⁶

Politička vlast mora imati potporu u narodu

Što se tiče polemika oko uspostavljanja vjerske države dr. Kardawi ističe veliku razliku između islamske i vjerske države posebno kada je riječ o državi sa islamskim temeljima i srednjovjekovne kršćanske države. Vladara u islamu vodi Šerijat i

postoje propisi koji ga ograničavaju. Salahuddin Ejjubi je rekao:

“Ja sam rob zakona i njegova obaveza, njegov policajac i vojnik. Moja je obaveza da ga čuvam i provodim.”⁷

Zakonodavna vlast pripada isključivo Allahu, dž.š., dok politička vlast ima potporu u narodu. Narod bira i procjenjuje svoje predstavnike. Iz nerazumijevanja ovog dvoga leže prigovori i nerazumijevanja. Allahov, dž.š., Zakon je izvorište vlasti dok u evropskim teokracijama povlašteni sloj ljudi krije svoju volju iza “božanskog zakona”.

Kazne u islamskom zakonodavstvu

Što se tiče kazni u islamskom zakonodavstvu one su nužne za suzbijanje i iskorjenjivanje kriminala. Profesor Kardawi posebno naglašava da se ne možemo složiti sa zapadnjačkom filozofijom prevlasti individualizma gdje se prestupnik smatra žrtvom i nariče se nad oštrinom kazne za njegov prestup koji je učinio u zajednici. Islam je doista strog kod uvjeta izvršavanja sankcija. Njegov cilj je zaštita zajednice njenih života, časti, imetka. Osim toga kazna nije najvažniji faktor nego se prije primjene kazne moraju riješiti goruća pitanja u zajednici kao što su: siromaštvo, nezaposlenost, stanovanje, mogućnost osnivanja bračne zajednice

a tek poslije toga moguće je govoriti o sankcijama za neke prestupe. Dobronamjerni će, smatra dr. Kardawi, razumjeti da Allah, dž.š., nije propisao ljudima ništa što nije za njihovo dobro.

Islamski put nije put u bespuće

Onima koji prigovaraju da je nedefinisano kuda islamsko rješenje ide Kardawi odgovara: “Islamski put nije put u bespuće. Islamski put ide prije svega od toga da vjera u Jednog Boga i učenje islama budu temelj u odgojnom i obrazovnom sistemu. Presijecanje negativnih utjecaja zapadne kulture, korištenje naukom i tehnologijom za napredak zajednice samo su neki osnovni postulati na kojima se gradi ovaj put.”

Tolerantnost kao izraz snage

Kada je u pitanju prigovor koji se tiče zajedničkog života muslimana sa manjinama čija vjera nije islam zaboravlja se, ističe prof. Kardawi, da suprotstavljanje nemuslimana islamskom zakonu tamo gdje su muslimani većina jeste kršenje principa većine. I po zakonu zapadne demokracije manjina ne može vršiti diktaturu nad voljom većine. Što se tiče slobode vjeroispovijesti tu su stvari jasne i dobronamjernima široko poz-

nate. Još od prvih halifa, jevreji i kršćani su vršili svoje obrede u slobodi. Također nije postojala obaveza zekata i džihada za nemuslimane u muslimanskoj državi. U zamjenu za to postojalo je samo davanje dažbina (džizja).

Kada je u pitanju pravda i tolerancija historija je puna blistavih primjera. Muslimani se tu nemaju čega stidjeti. Profesor Kardawi citira francuskog povjesničara Gistava Lubona koji se divio političkoj genijalnosti halifa koji su veoma širokogrudno postupali prema stanovnicima Sirije, Egipta, Španije ostavivši im njihovu organizaciju, uvjerenje i obaveze vezavši ih samo sa plaćanjem glavarine. Tolerancija je tako ostala originalno svojstvo zajednice muslimana. Uostalom tolerantnost je odlika samo svjesnih i jakih, a nosioci islama to doista jesu. **m**

Almedina Čelebić

¹ Kardawi Jusuf, *Univerzalni model društvenog života*, prevodilac: Besim Čanić, Tuzlansko muftijstvo, Tuzla 1999., str. 19

² Ibid str. 27

³ Ibid str. 43

⁴ Ibid str. 57

⁵ Ibid str. 94

⁶ Ibid str. 163

⁷ Ibid str. 171